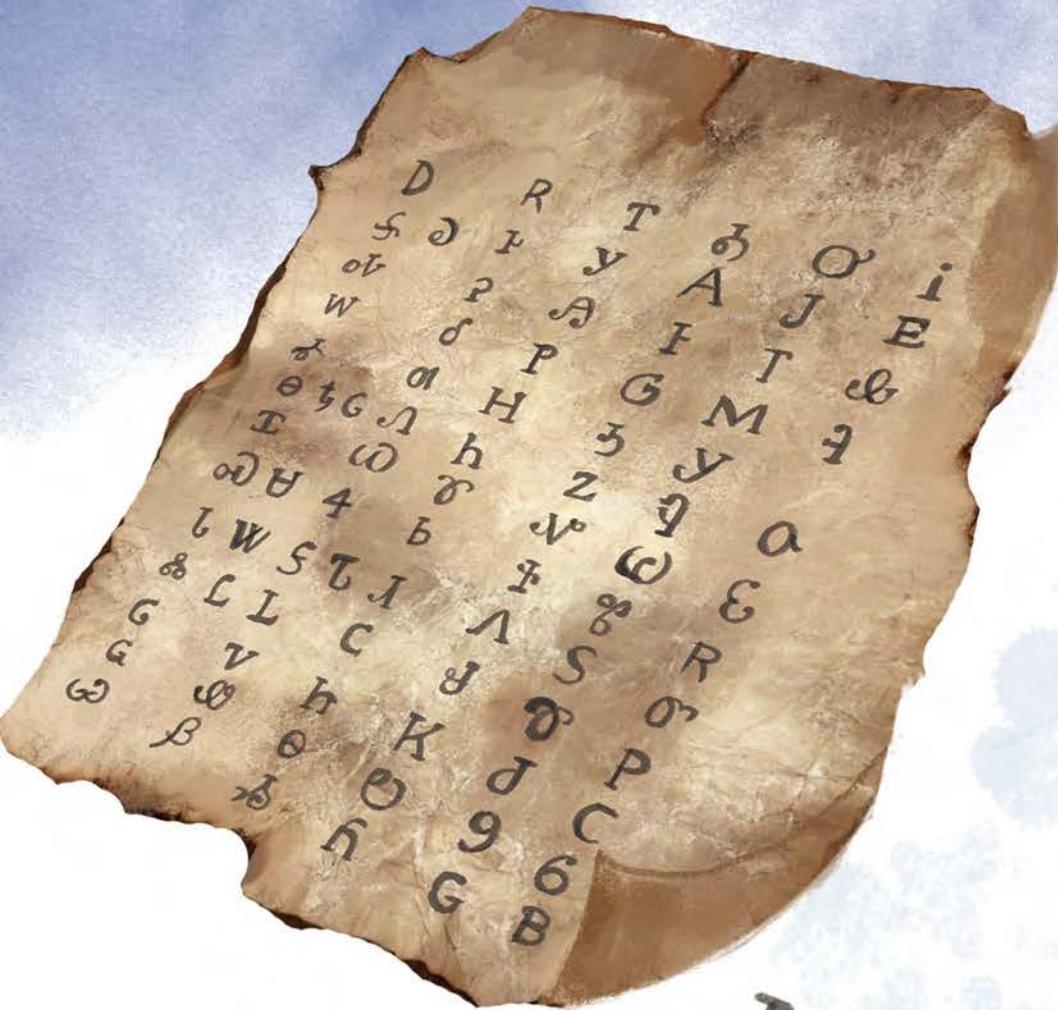

原住民族語言研究中心105年族語讀本

mizezyak a voong no kayo

會說話的葉子

-太魯閣語-
蔡光輝譯

給讀者的話

原住民族語言研究發展中心（語發中心）自 2014 年 6 月成立兩年半，進行臺灣原住民族語言研究，辦理公開族語活動，已逐漸在國內外引人注意。其中，「族語讀本編譯」是一項具有多重意義的創舉，從語發中心選定故事撰寫中文文稿，到邀請熟稔族語、擅長書寫的族人譯者進行翻譯錄音以及想像力豐富的電腦繪圖師進行繪圖，再回到語發中心進行編排印刷，都一步步正在帶領臺灣原住民族轉型，從口語社會成為也能全面文字化的書寫社會。

談主題，「族語讀本編譯」企圖用臺灣十六族語逆寫西方，解讀西方；2015 年端出歐洲法國經典短篇小說《小王子》，2016 年《會說話的葉子》則超前華語出版界，讓一名美國印地安切羅基族人塞闊雅（ Sequoyah ）為族人創造書寫符號的故事首先披掛族語踏上了寶島。談過程，「族語讀本編譯」是族人譯者自我培訓，學習創造的舞台，不僅語言轉換困難 — 西方的想像及社會該怎麼用臺灣原住民的語言轉譯？印地安、切羅基族、條約、聯合政府 … 這些要怎麼翻成族語？ — 書寫體例也十分不穩定 — 該不該大寫？引號怎麼用？用半形還是全形？何時應該斷句？ — 種種問題蜂擁而至，使得不論是翻譯或寫作編輯，語發中心和族人都像踩在未知的領域，十分戰競，甚至不知如何是好。好一條刺激卻又不能（也不願）回頭的道路！談成果，一本本讀本精裝品陳列在桌上，既是族語師資可以利用教學或自修的材料，更是族語譯者彼此對話、思考又挑戰的無形空間，深化族語書寫的程度，豐富它的歷史。從主題、過程及成果來看，語發中心的「族語讀本編譯」著實非常精彩。

原住民族委員會及教育部於 2005 年會銜發佈的「原住民族語言書寫系統」以及原住民族委員會於 2014 年以原民教字第 10300268971 函頒的「原住民族語言標點符號使用原則」是本項工作的兩大參考依據。十六族語譯者使用的符號必須符合書寫系統，如有例外（以外語借詞佔多數）則加註說明，同時也須依據標點符號使用原則編輯文稿。然而，族人譯者們雖然可以掌握符號，對書寫成文還很陌生，數位化時代的鍵盤輸入法又更進階，因此時常出現沒有適當空格、半形及全形符號混用、大小寫原則不一致、斜體單雙引號紛紛出籠或出現羅馬符號書寫不會有的頓號（、）、書名號（《》）、間隔號（•）等情況，使得整篇文章讀起來格外辛苦，十分不符合一般使用羅馬書寫符號的著作慣例。若將十六族花招百出的情況兜在一塊兒，恐怕降低族人及非族人讀者對族語文書的信心及興趣。

因此，以 2016 年《會說話的葉子》整套讀本為例，語發中心編輯團自回收譯稿後，分別於 11 月及 12 月經過一修、二修，和譯者或信件或電話或面談一來一往，才確定文稿體例，而且從二度或三度回收的文稿中，都發現混亂的情形有所改善，可見族人譯者能吸收成長，族語文章體例穩定的一天確實指日可待。以下列舉《會說話的葉子》的體例標準：

1. 全文使用 Times New Roman 字型，半形字體，且段落起首縮行（約四格）。
2. 所有標點符號後均空一格。
3. 除依據「原住民族語言標點符號使用原則」使用八種標號外，亦使用：

- a. 冒號 (:) 標示引語、說明、介紹或舉例。[可從文章脈絡與賽夏族語長音標示「:」區隔。]
  - b. 雙引號 (“...”) 標示說話、專有名詞或具有特殊意義的名詞。為區隔標族語清喉塞音的符號「 ’ 」 (國際音標讀音為 /ʔ/) ，不使用具有相同功能且流行於英國或南非地區的單引號 (‘...’) 。
  - c. 斜體標示書名或條約。
  - d. 粗體標示故事重要人名。
4. 字母大小寫情況包括「全篇小寫」、「全篇字首小寫但專有名詞（人名或地名）大寫」、「全篇字首及專有名詞均大寫」等三種原則，依據各族譯者書寫習慣選擇，並適用全文。

臺灣原住民族語成為書寫語言的歷史雖然可自十七世紀說起，真正進入族語全面文字化的階段卻是近代才開始。主題場域還侷限（如聖經翻譯、教材編纂、教育部文學創作獎），對話空間也待建立。然而，族人只有經過一次次書寫練習，才會更加熟悉符號及書寫體例；也只有利用一篇篇翻譯創作不斷對話，才會實驗出真正的族語書寫共識，逐漸穩定書寫的傳統。這就是語發中心的努力及期待。我們不只是要端出教材；也不只是透過每一年的主題，實驗族語創作或介紹新知。我們真正期待的，是利用每一次合作與創作，讓族人在語發中心的舞台上逐漸形塑出最美的書寫姿態，讓自己的部落文化從沒有文字的傳統社會，穩穩當當地成為也能用書面語溝通的現代社會。這就是語發中心「族語讀本編譯」的創舉。

Yedda Palemeq (語發中心執行長)

Kari emphjil

Nii o endaan kingal seejiq Tnpusu. Endaan kingal klgan sjiqun Tnpusu uri.

Pnspgan Lingkowku o kana babaw dxgal ida bi tru hpucing empitu kmxalan kbkuy kmbkiyan knhbragan ka seejiq Tnpusu. Ida bi mtaru tnegkbkyan ka pniqan na kska kana sjiqun babaw dxgal. Mkeurus mniq kska empitu kmxalan dha kklwaan, sblaqun pspug ka klgan sjiqun o ida hmrinas mrimal kbkuy ka knlala na.

Kingal seejiq Tnpusu nii o meniq Tgparu Alang Amirica snthyaqan na bitaq sayang o hrnasan na ka dha kbkuy hngkwasan. Sntama brax na nanak matas endaan. Tlmuun na ka “Seejiq Tnpusu o ungar pnatas ni pnsnpug paah sbiyaw” saw ni nkari. Tdwaun na mseupu mnegsdka bi tluung ka sjiqun na ni Yurupuan mniyah.

Msysayang, tgparu bi embanah qulit mhiyug alang Ciacow Amirica ni rgrigun Klwaan Rnaaw snlaan maxal maspat kbkuy mangari kmxalan hngkawas uri o pnngahan na tmngahan. Pnhiyug smka gmquran hnigan na ka sapah gtuan patas nprngagan Klwaan. Maxal mangari kbkuy maspat kmxalan hngkawas siida, snlaan Pusu sapah peadas patas Amirica ka kingal maxal mangari knkrayan na ka kipu o rnsuhan babaw hika hnigan na. Kana kkraya ptasun mkwayi nseejiq Atmaan ryaxan hidaw Alang Qalux seejiq klwaan Raypireya o snluhay hyaan uri. Ini ta stgi ka gtgut bi Kari nseejiq Kri da?

Ima balay ka hiya hug?

Bukuy Kristu

1765~1770 hngkawas : Mtucing Alang Teynasi.

1790 hngkawas: Smngul Bubu na ni thjil Alang Ciawciya, smluhay pseusa xiluy liqa.

1800 hngkawas: Mhuqil ka Bubu na.

1809 hngkawas: Prajing gmquiring.

1812~1814 hngkawas: Musa mrata ni tmjiyal.

1815 hngkawas: Mangal kuyuh ni tmlaqi.

1819 hngkawas: Thjil quri ryaxan hidaw Alang nii o Arapama ksun.

1821 hngkawas: Mnhdhu gmquiring.

1822 hngkawas: Dsan na ka laqi na kuyuh ni mquri Alang Aknses.

1824 hngkawas: Biqan Marung knkla.

1828 hngkawas: Tgkingal Patas Pgkla snlaan.

1829 hngkawas: Thjil quri ryaxan hidaw Alang Awkrahuma.

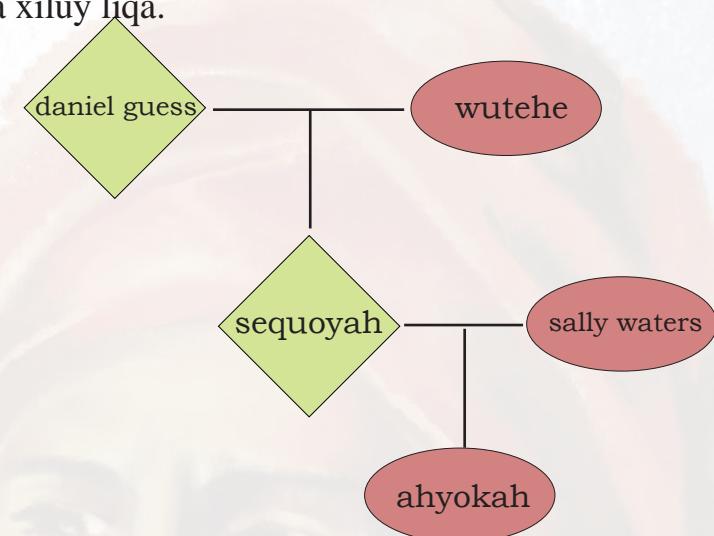
1830 hngkawas: Thowlang Paru Amirica pkdhug matas Gaya Thjilan Dowjing.

1838~1839 hngkawas: Elug rusuq dowriq ni Mllnglingay ka seejiq deita.

1840 hngkawas: Dmayaw phiyug Kklaan Mggaluk.

1842 hngkawas: Musa Mowsiku miying seejiq tkrusan ni kari ssrngaw dha.

1843 hngkawas: Mhuqil Alang Mowsiku, kndsan na o dalih maspat kmxalan.

Hiya o **Saykowy**, Dowjing nklaan hidaw mkCiruki, Sepua ta qmita duri ka citruma na ha...

Rnabaw mkla rmngaw

Alang Amirica o mseupu meudus ka klgan sjiqu

Bukuy Kiristu maxal empitu kbkuy empitu kmxalan hngkwasan, brah kingal kbkuy hngkawas maka Seejiq bhgay pneapa asu paah Yurupu bitaq Amirica o qnita dha mkDowjing meniq siyaw gsilung nklaan hidaw Amirica sayang ini dha bi si isil seejiq. Mqsuqi bi ka saw ga mniq nklaan hidaw mktruma rima klgan sjiqu da-dhiya o Cikusu, Ciruki, Cowkutu, Krik ni Sayminul. Qnita dha saw dmiyah nii o ngalan dha lplupung sapah.

Paah sbiyaw ida smparu bi txtaxa ni pslupung bi gtgut ka dDowjing nii. Ana ya sbeysun na o kngkingal klgan Dowjing, Igris, Harans, aji uri o Speyng kndkaun na pslupung ni pseasug kana. Dxgal o bngay Utux Baraw. Wana kmlawa nanak ka sjiqu. Ixun na mkmalu bi meudus kana ka sjiqu, ungar bi ixan siida, msbuway dxgal o empaa kingal gneegan asi ka daun.

Manu saw kiya ni, rima klgan Dowjing ni seejiq mniyah paah Yurupu o mseupu meudus kska Alang Amirica. Thjil quri Alang Dowjing ka dhiya nii. Qmnita pnltudan, dngusan, kklwaan, snhiyan nYurupuan. Smdalih tmgsa ptasan gnhulan empgarang kari. Pnkari dha nanak pprngaw ka dhiya ni ptlutun dha kndsan mkyayung nsbiyaw uri. Duri ni smluhay kari Igris, msriyux smbarig ni mqqijing mniyah Yurupuan. Mkmalu han o mkmalu ki han. Tai ini pkmalu do tmjiyal kida. Pnegluban dha o murug saw dngsan siida nii kmpriyux balay.

Nii o knxalan pncingen Saykowyia siida. Qsiya Missipi ka nyusan sjiqan na. Kdhaan Ciruki nklaan hidaw ni Ciruki nryaxan hidaw. Yasa bsiyaq gaiing bi ka mleelax dni, ana ya mdka ka kari, mkrana nanak ka dndulan kklawa ni dngsan kndsan. Snpgan Igris o knhbragan Ciruki mknklaan hidaw o ida bi niqan kingal kmbkiyan mataru kmxalan kbkuy ka knlala dha.

nyahan rjingan ni kkla

Pncingan Saykowya Ciruki nklaan hidaw o kika gaa kska niqan Alang Tennasi Amirica sayang. Ngahan na Amirica o **Ciowci Gays**. Saykowya o kika ngahan na Ciruki. Tama na o laqi mkCiruki ni mkYurupu ka hiya. Ngahan na o **Tanir Gays**. Bubu na o kisa mkCiruki balay. Ngahan na o **Uthh**. Tama na o ini biyaw do hmici qmada sapah. Nuxay bi bubu dha o kika dmanga hyaan. Qngqaya qqpah ni tgjyalun o kika ssriyux na qraqil smsamat. Sbarig na Yurupuan ka qraqil samat da. Yasa ggleekun dha balay nii. Malu balay ka bnigan na.

Tgbilaq siida, qnita dha ka Saykowya o saw bi cisngangah ni kiya nanak hari. Ida ga lmnglung saw aji lenglungun. Yasa ini na qlhangi ka tmsmatan pxal ni, mangal luqih ka kingal qaqay na. Mllabu ka pungu na nii ida ini eelih. Paah hi siida do empika uri da. Rikit rikit ensa ka knsa na. Manu saw kiya do ini tduwa tghuy lqlaqi mrrawa uri da.

Tai mniq sapah ka bubu na, tghuy psbarig han. Tai wada alang ka bubu na da o dmayaw kmlawa sapah da. Msiqa bi paah lqian ka hiya. Aji lala ka kari na uri. Kmklauun na ni kmldaun na o ini bi kbilaq kida.

Empusal hngkwasan na ka hiya do dsan buan na ni thjil tgtruma quri alang Ciawciya. Paah hi sida smluhay knkla pseusa xiluy liqa da. Ini biyaw do mhuqil ka bubu na. Smtama gnkla na nanak smalu suyang bi sara xiluy liqa, pusu duuy ni tutu phphah. Kuxul bi mniyah Yurupuan dembarig ka hiya. Ddugun dha ka Saykowya nii slhai bi saw duma dseejiq mseusa nii ptasi ngahan su nanak ka babaw snlaan su msa. Kmpatas bi ka hiya nii. Ini kla huya ksun matas msa ka hiya?

for
for
and new
enough so
survived
you

Paah bilaq do pnkari Ciruki pprngaw ka dha bubu na. Ana pxal ini usa matas ka hiya. Ungat seejiq tmisa hyaan matas kari Ciruki uri. Ana ya gmaxan kingal tnegspatan ltlutan Yurupuan ka hiya nii, mkla matas ngahan Igris na nanak Ciowci Gais babaw xiluy liqa uri. Lmnglung nanak ka hiya. Nasi niqan pxal jiyax tduwa ku matas Saykowyka ka babaw na o, ya bi emphuya msa kmmalu hug? Mqqaras bi ssgan na saw ni Inglung ka lpungan na. Smuiq kingal psaan qsiya ka lupung na nii kmdakar hyaan. Iya hmut lmnglung da sun dha. Prci ka saw ni Inglung. Aji dhqun ka kiya msa. Mkla inu matas ka Dowjing da?

Ana ya saw kiya ida na ini phngi ka saw nii llnglung.

Pnaah lqian qmnita buan na mssbarig dha Yurupuan. Qmnita dxgal sjiqun na wada huya ksun ngalan sjiqun mniyah. Ana ya khnu krmunan ni kmbyaxan tmjyalan dha ka klgan Dowjing ka sbiyaw, sayang do aji bi tduwa tjiyalan ka teypu ni puniq nseejiq mniyah. Lmnglung nanak ka Saykowyka. Sjiqun mniyah o ida niqan ka gnkla dha. Maka saw knkla kdwaun dha rmngaw ka “nabaw qhuni”, kngkingal knhkingal bi embrhibung llblak do kika tduwa pgkla knkla ni kngkla. Kmslhayun na balay. Ptshayun na bi ka sjiqun na uri. “Saw kiya dni, ita uri do tduwa ta mseupu tluung ka ddbhgay da,” msa lmnglung ka hiya.

Ini na dhqi bi mgqumi gmqruring ka nii. Mhnang iyuk tmjyalan ka alang tgdaya da. Sndxgal nii, Krik ni pseupu mrata Igris tmjiyal dha Ciruki pseupu mrata Amirica da. Kghuun dha maa kmeuruy ka Saykowyka. Jiyaxan ni siida, luhay na qmita Thlangan na dmnuuy “kngkingal nabaw” ni pgkla euda mrata. Qmnita tnhiyan na mrata jiyun dha ka “kngkingal nabaw” sspgun ni sstugun. Kibi saw gaa pprngaw ka dhyaan. Manu pkdhgung na balay ka kska Inglungan na da. Ya pqhdu knuwan ka tmjyalan ni hug? Kika tduwa ta musa sapah msgasut gmqruring psdkaun. Nhdaan bi ni, hmrinas kingal hngkwasan do, Ciruki ni Mrata pnspuan Amirica o wada dha tkurun ka Kri ni mrata pnspuan Tgparu Bureytien da. Tmjyalan nii o mhdu uri da.

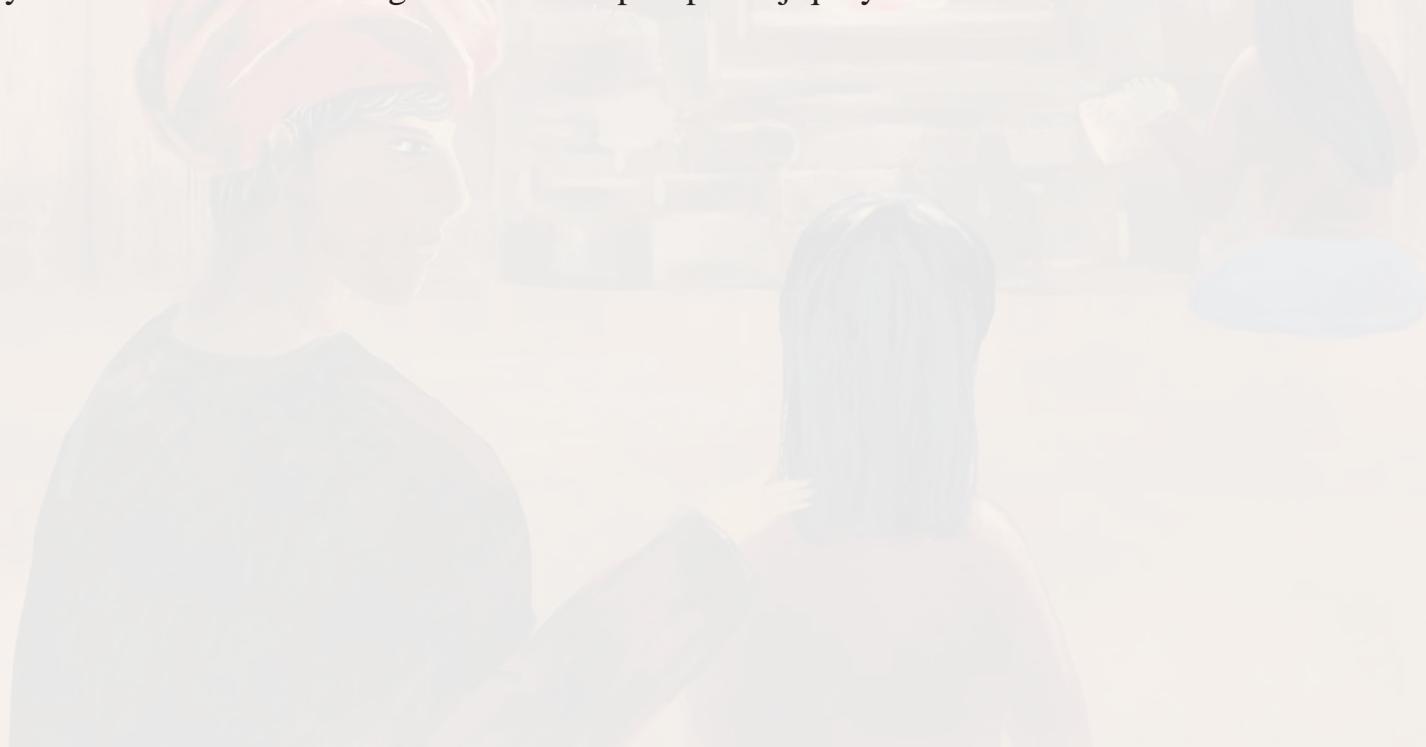
rjingan hli ni kluwi ka gmqruring

Bukuy tmjyalan, embrinah Alang Ciowciya ka Saykowya do dhuq ka hngkwasan na angal kuyuh da. Smtrung dha **Sari Uowts** kuyuh na da. Dmanga hana mntucing laqi na kuyuh **Ayuka**. Rahuq kmlawa sapah, jiyan ni keeman ida lnglung ni gmqriringan na ka tghuy hyaan.

Plealay bi siida, qlhangun na bi qmbahang ka prngagan sjiqun na. Tai qnbahang kingal kari Ciruki, asi gqur kingal skraya babaw rhiq qhuni uri. Maka rhiq qhuni pnskrayan o ini biyaw mkala maxal kbkuy ka gntuan na da. Lmnglung nanak ka hiya, “Aji ptduwa ka saw nii?” Lala bi ka kari rsuhun na. Snli siyaw qaqay ka rhiq qhuni o ungar iyax ggtuun da. Saw ni euda o aji malu sduuy. Ana hiya nanak ini na klai uri da. Asi ka llnglung kngkingal euda kika ptduwa.

Kiya ka kiya ni rdrudan ni sjiqun o sklwiun dha ka tmbyaxan na. Sriyu kana ka hnlsian, tgeruan, ni hlian dha uri da. Pprngaw ka dhiya nasi aji mnarux ni empunu ka hiya do ida bi ga buan hhuni peysan. Ixun dha plwanun ka mqalux Tuxan naqih ni trqilun dha kana alang. Siida uri o rinah mrana ka Yurupuan da. Pida bi dmgiyal tnjyalan na ka Amirica ni pskyxun dha thjil quri ryaxan hidaw Alang Aknses sun dha ka mknklaan hidaw Ciruki. Bqani seejiq Bhgay mniyah ka Alang nklaan hidaw da msa. Ini bi suwa prajing ka Saykowya han. Lnglungen na ka uda saw mkmalu ka mnegbalay bi ni dxgal o tdwaun ssugun uri msa dni, hiya ni dduma sjiqun o asi sruwa ka nhdaan uri da. Dha hngkwasan ka emjiyan dha ni thjil quri siyaw Alang Aknses ka dhiya. Saw ini sruwa thjil ni gigit bi kmtmay Ciowcia ka sjiqun o qnita dha Saykowya o mdka Yurupuan ka hiya. Kika balay bi huling dseejiq Bhgay ksun. Rmisuh rhiq qhuni ka klaun na. Lmhlih sjiqun na nanak. Knkana tqeuan ni kari smtarang o ssriyu ni saw bgihur sskaya.

Saw mhmut sntgan ni bgihur kari o ungar na bi ixan ka kuyuh na Sari da. Knguun na balay ya aji kpunu ka snaw ta hug? Tpruq saang ni qdani na kska tahut kana ka rhiq rnsuhan kkraya nSaykowya. Qmita kwkawas qnpahan na asi bi qdui psqlama do csearih bi ka Saykowya. Wana laqi na kuyuh Ayuka ka tghuy hyaan. Asi kmlux ni ungar lapa kari na. Saman do peapa kacing mrata dni dsan na ka laqi na kuyuh ni qduriq paah sapah da. Murug qsiya Aknses ni mkleelug mquri alang tgdaya. Kndadax mowsa Alang Aknses ni empseupu seejiq nryaxan hidaw Ciruki da.

D R T O J T M Y U W Z V F L A H P N S T D 9 G
f v w a e t G l a n h b l c h e n
o l w s t l v f p

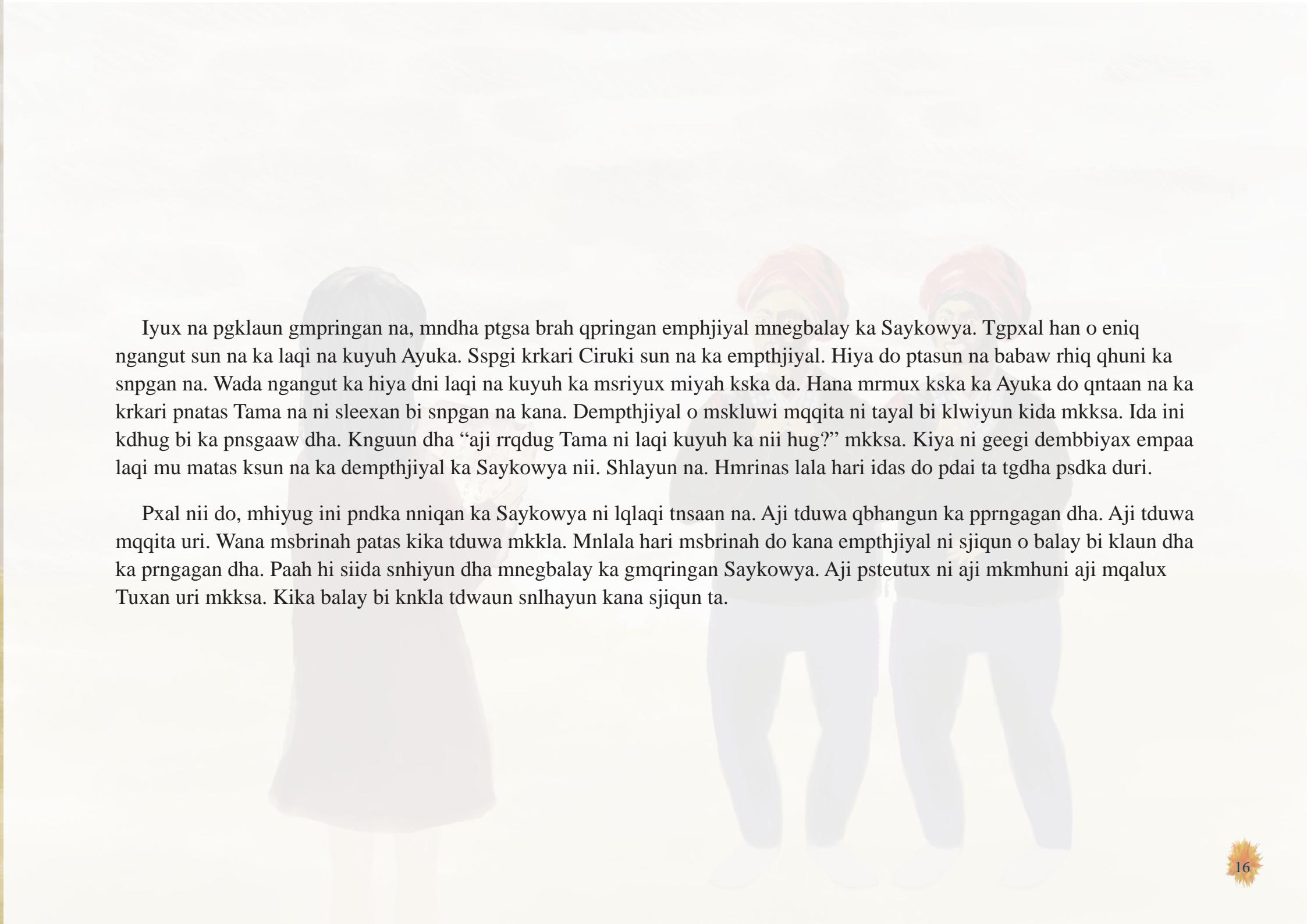
Kla kska lenglungan na o jima mghiyi ka gmqrtingan na da.

Pryuxun na ka edeuda sbiyaw, stqun na ka pnseupu hnang nii hhurah na kngkingal kari. Kngkingal pnseupu hnang o snlaan na kngkingal kraya duri. Duma kraya o knsyukan na paah kari Igris. Duma duri o snlaan na nanak kida. Nhdaan do mseupu kana ka kkraya o maspat kmxalan mataru. Mkleelug siida, tnsaan na ka laqi na kuyuh ni klai balay sun na. Ini biyaw do klaun na kana dni mkla snkingal pspug ni seupu smpug ka kari Ciruki bngay Tama na. Kana rrhiq qhuni mniq baga dha o nii smtug kana da. Kla tduwa ka saw ni uda!

Mqaras bi ka Saykowya ni dsan na ka Ayuka ttalang mquri Alang Aknses. Smluun na o tai saw sjiqun nryaxan hidaw Ciruki empangal snlaan na nii.

Ini na bi dhqi llenglung ni qnbahang ka sjiqun hiya o ini snhii hyaan. Ida bi nii mhmut smtug ka hiya mksa. Dsan dha brah Thowlang Alang ka Tama ni laqi kuyuh nii. Thowlang Alang o asi skagul rdrudan ni dembbiyax pspui kingal qpringan emphjial mnegbalay. Nasi klaan nii tmhuni ka Saykowya do pasi phqili sayang balay.

Iyux na pgklaun gmpringan na, mndha ptgsa brah qpringan emphjiyal mnegbalay ka Saykowya. Tgpxal han o eniq ngangut sun na ka laqi na kuyuh Ayuka. Sspgi krkari Ciruki sun na ka emphjiyal. Hiya do ptasun na babaw rhiq qhuni ka snpgan na. Wada ngangut ka hiya dni laqi na kuyuh ka msriyux miyah kska da. Hana mrmux kska ka Ayuka do qntaan na ka krkari pnatas Tama na ni sleexan bi snpgan na kana. Demphjiyal o mskluwi mqqita ni tayal bi klwiyun kida mkksa. Ida ini kdhug bi ka pnsgaaw dha. Knguun dha “aji rrqdug Tama ni laqi kuyuh ka nii hug?” mkksa. Kiya ni geegi dembbiyax empaa laqi mu matas ksun na ka demphjiyal ka Saykowya nii. Shlayun na. Hmrinas lala hari idas do pdai ta tgdha psdka duri.

Pxal nii do, mhiyug ini pndka nniqan ka Saykowya ni lqlaqi tnsaan na. Aji tduwa qbhangun ka pprngagan dha. Aji tduwa mqqita uri. Wana msbrinah patas kika tduwa mkkla. Mnlala hari msbrinah do kana emphjiyal ni sjiqu o balay bi klaun dha ka prngagan dha. Paah hi siida snhiyun dha mnegbalay ka gmqrtingan Saykowya. Aji psteutux ni aji mkmhuni aji mqalux Tuxan uri mkksa. Kika balay bi knkla tdwaun snlhayun kana sjiqu ta.

e

D R T ḡ O i
S e Y A J E
o v P F M T
W P G Y a
x s H Z ḡ w E
e t G L h N ḡ w R
x o b ḡ N ḡ S o
A B 4 b F S P
L W S L J A S P
G L C J ḡ D P
G N h o K 9 6 C
G B ḡ o n G B

17

D R T ḡ O i
S e Y A J E
o v P F M T
W P G Y a
x s H Z ḡ w E
e t G L h N ḡ w R
x o b ḡ N ḡ S o
A B 4 b F S P
L W S L J A S P
G L C J ḡ D P
G N h o K 9 6 C
G B ḡ o n G B

o

g

g

L

o

g

w

f

w

θ

Pseupu hnang skraya nSaykowya o saw tahut sranaq knkana sjiqun Ciruki da.

Slikaw bi ni, sjiqun o prajing smluhay pspug ni matas. Geegan dha empaaprngaw prngagan nryaxan hidaw Ciruki ka hiya da. Mnuway hyaan kingal marung knkla ka prngagan uri. Kiristuan empgarang kari **Samuer Wowst** o bnarig kingal kikay empsrisuh. Emphjil ni empsalu Suyang Patas pnkari Ciruki. Tgkingal Patas Pgkla nsjiqun Pgkla Patas nCiruki o snlaan ni pqtaan da. Sjiqun dha o hjilan dha ka pgkla patas nYurupuan uri. Tduwa mkla tgburah bi euda ni knkla. Lala bi edeuda saw aji tklaun msa o kngkingal kngkingal daan da.

Saykowya ga? Ida saw hiya ini hari sqquwaq. Mtbiyax bi mkeelang ni tmisa skraya ptasun kari Ciruki. Prajing mgriq lmlung ni mquri spug pspgun, knkla hmaan, ni brihan klwaan. Kbyaxun na balay ka ddaun sjiqun nxal.

elug rusuq dowriq ni mlnglingay

Paah patas pgkla nmniyah Yrupuan, tklaan dha sjiqu mniyah nii o aji saw miyah tghuy ka dhiya da. Kmpriyux nii maa tnpusu dni pkeixun dha ka Saykowya ni Nryaxan Ciruki thjili quri Ryaxan hidaw Alang Owkrahuma duri msa.

Saykowya o ida pdhug bi euda saw mkmalu. Tguhuy ltlutut na ni kbkuy spsapah sjiqu Ciruki thjil quri alang ryaxan hidaw. Ida lala hari sjiqu smkila alang Aknses. Duma na uri o sgila nklaan bi hidaw Alang Teynasi, Tgdaya Karurayna ni Ciowcia. Embngbing saang ka dhiya. Hmuya? Mseupu tmjiyal sexual ka lqlupung o ma dha asi shngii ka dnjyagan. Matas *Gaya hnjlilan Dowjing* ni pkeix dhyaan ni spat klgan Dowjing thjil alang Owkrahuma. Thowlang Bukung dseeiq Bhgay Siawtu Rowshu pnatas gaya o rmnngaw ka hiya. Ana ya ini ku ksa tgmalu bi Dowjing o kika mkDowjing balay nii. Ida mndka kana wah. Aji ku empsiling huya msa qmsjiqan na ka tgmaxal da. Yasa ana mksmatun bi seejiq mqpah o ida pgkala qmsjiqan Dowjing msa.

Ana ya hmnuya msa mjiras mllawa ka Patas Pgklaun sjiqu Ciruki. Rima sjiqu nklaan hidaw tgtruma o ida pkeixan mrata ni skgulun dha mkksa elug tnhjilan mquri ryaxan hidaw hmrinas maxal mataru kbkuy ka qnthyaqan.

West
Cherokee

east
Cherokee

Ini tduwa snlala madas ka qngqaya djiyun sapah, lukus, uqun ni qabang. Ana khnu qmqnaqih ka karat ni ddaun, ana ya kntuku ka srmalan nniqan ni spuhan hug ini klwaii kana. Kingal hngkawas ka pkyaxan, mkCiowkutu, mkSayminur, mkKrik, mkCiksu, ni mkCiruki kmdadax mkeleelug kana da. Endaan dha elug nii o kska mrimal kbkuy ni mataru kmxalan kbkuy hnqilan seejiq mkCiksu. MkCiruki o spatul kbkuy kiya. Saw ka meudus msngari ka dseejiq, hnjaln mquri ryaxan hidaw o asi si elug phuqil sjiqun. Nii o kika balay bi ksun kingal elug rusuq dowriq.

Msqriqu bi dnhqan dha hiya ka dhiya nii mstrung ka nklaan hidaw mkCiruki ni nryaxan hidaw mkCiruki da. Kska hiya o ga hiya ka pleealay bi thjil ltlutut Saykowya uri. Kiya ka kiya ni rusuq dowriq o ida ini trdu. Dha mnswayi nii o rinah prajing snkklwaan ni mllingay duri. Emppgluk kmpraan ni ngngalan. Duma dseejiq Ciruki o wada muqil Inglingan nii. Psepuan kska nii o kika pusu tgkingal emptpatas Patas pgkla ni laqi Saykowya.

Meapa embsian hnqilan laqi na ka Saykowya, mjiras mllawa pkmalu ta kana. Spua ta mggaluk kingal kklwaan. Knteetu ta bi pprngaw. Tai saw pnkari mkCiruki ka sjiqun o tduwa mggaluk. Ya mnda khnu idas nii niqan ka pnrngagan dha da. Pnngahan ka Saykowya ni mnatas gaya pseupu kklwaan. Kstetai ta ka sjiqun mniah. Srwai ta ka qrqihan Inglingan seuaxal. Saykowya o pgdhuun na balay ka gaya Ciruki nsbiyaw. Kndsan ni dxgal o nkana dsjiqun. Mkmalu kana ka dsjiqun o kisa balay bi blaiq. Laxun ta ka dxgal sbiyaw mndka biqan ta uqun ka seejiq qrinut. Balay bi Cirkuan ksun o ida empsuwa mgay tgparu bi blaiq ana ya hlitan cicih.

Ida klaun, aji kana Cirkuan o smruwa mangal Inglungan Saykowya nii. Yasa, miyah mkYurupuan o ida ini kntuku ni rinah ssmikul sjiqun na tgcipi bi mhmuwing. Nnxal duri nii, mkeekan paah ruwan ni ngangut o ssriyu kana da. Saw ni siida dni ini na qlngi kmlawa ka mkeaki Saykowya da.

nhdaan pspngan

Rudan siida ka hiya do qnbahang niqan kingal qpuring mkCiruki thjil mquri tgtruma paah Ciowcia bitaq Mowsiku seuxal bi msa. Niqan kingal nsbiyaw bi kari nii ungar seejiq mkla hyaan da msa. Kmgimun na balay ka sjiqun nii. Kmhlayun naka kari aji nkla nii uri. Aji paah hini tdwaun ta gmquring mllngug bi skraya ptasun Dowjing hug mnsa.

Kika empaa nhdaan bi kndsan na da.

Siida o rudan bi ka Saykowyda. Tqnayan na kndadax ka dembbiyax nii. Ini qlahang ni meydang ka dhiyada. Ixun dha aji pgstuq ka uqun, skgulun na ka dembbiyax beysan nii tweela brah gimi elug sun na. Hcian ka hiya ni biqan dha maxal dha jiyax ka equequn. Tgai nami ruwan lhngaw sun dha. Kla wada ka dembbiyax nii do asi iyah ka bukuy tru iyax sngayan. Hnlayan dha ka sjiqun meniq Mowsiku do, brinah dhuq lhngaw siida do ini dha hlai ka Saykowyda. Dembbiyax o mkeleelug mquri tgtruma miying nii qtaan dha ka rudan knhuway bi mksa. Kla paaungat uqun na ka Saykowyda do asi na cii malax ka lhngaw da. Malu utux na! Mkeleelug siida sntrung seejiq tnpusu ni pqdal hyaan. Kika tduwa mksa bitaq sayang.

Dhuq bi Mowsiku ka Saykowya do hlayan na ka sjiqun nii. Ida ini na hlaii ka rudan bi kari sntgan dha. Ini na tkrai rmngaw ka sjiqun mniq Mowsiku. Sneegul knan ni asi lita meniq Amirica da sun na. Endaan na maah siida, dalih bi maspat kmxalan hngkwasan na ka Saykowya do mhuqil da. Asi rbngi Mowsiku ka hiya da.

Smnalu skraya ptasun kari Ciruki ka Saykowya. Pklaan na ka sjiqun na pkduwa prmngaw kari ka “rnabaw”. Sjiqun na matas endaan dha nanak. Smluhay knkla Yurupuan mniyah. Tngahan dhiya nanak o kndkaun sjiqun niqan gaya ptasun ksun. Tduwa msdka bi mseupu tluung ni mhiyug pprngaw ni ssnru ka dha mniyah. Kdusan na bi ka pusu gaya nDowjing Ciruki da. Kika ksun smkuxul mkmalu, mseasug, gmealu ni kmstrung spngan.

“Rnabaw” nCiruki o rmngaw da. Pusu pklaun na knkla o mkmalu ni aji kmrmux. Mseasug ni aji rmingat. Pseupu meudus ni aji mkipais. Tndahaw ni aji smbilaq.

[Hnjilan: Kska kari Igris, kingal hlpis ni lblak rnabaw qhuni ni patas o “leaf” ksun kana. Manu saw kiya nii “rnabaw mkla rmngaw” ksun o kika kngkingal kngkingal lblak patas niqan krkari pnatas.]

中文原稿 (Yedda Palemeq 編著)

第 1 頁

編譯的話

這是一個原住民的故事，也是一個原住民族的故事。

聯合國估計，全世界有3億7,000萬名原住民，約佔世界人口6%，分布在72個國家，至少包含5,000多種民族。原住民族多數依賴口述、歌謠、編織、皮雕或壁畫傳遞知識與記錄歷史，而沒有文字及讀寫的傳統。

這位原住民生活在距今兩百多年前的美洲大陸。他靠自己的力量改寫歷史，突破「原住民族沒有文字及讀寫傳統」的說法，讓自己的民族和歐洲移民平起平坐。

現在，美國加州最高的紅杉木及1890年設立的國家森林公園以他為名，國會圖書館放過他的半身雕像，美國郵政總局在1980年出了一張價值19分的郵票，上面是他的肖像。甚至西非賴比瑞亞曼德族的瓦伊語書寫符號也受他影響，更何況是鄰近的克里族語呢？

他到底是誰？

第 2 頁

- 1765~1770 年 在田納西州出生
  - 1790 年 隨母親搬到喬治亞州，學習製造銀器的技術
  - 1800 年 母親過世
  - 1809 年 開始研究
  - 1812-1814 年 從軍打戰
  - 1815 年 成家生子
  - 1819 年 西遷到阿拉巴馬州
  - 1821 年 研究完成
  - 1822 年 攜女前往阿肯色州
  - 1824 年 獲頒成就勳章
  - 1828 年 第一份民族報紙出刊
  - 1829 年 西遷至奧克拉荷馬州
  - 1830 年 美國總統簽署《印地安人遷移法案》
  - 1838-1839 年 眼淚之路及族人內鬥
  - 1840 年 協助成立聯合政府
  - 1842 年 前往墨西哥尋找失散的族人及傳說中的語言
  - 1843 年 逝於墨西哥，享年近 80 歲
- 他是塞闍雅，印地安東切羅基族人，讓我們繼續看下去 .....

第 4 頁

會說話的葉子 各族共存的美洲大陸

西元 1770 年代，現今美國東岸的印地安民族對一百多年前就從歐洲航海到美洲的白人移民一點都不陌生，尤其在東南部五大族—奇克索、切羅基、喬克托、克里克及塞米諾爾一眼裡，這些移民原來像是家裡的客人。

印地安民族一向有相互尊重及與鄰友好的傳統，不論對方是另一支印地安民族或英國人、法國人、西班牙人，友善及分享的原則都一樣。土地是神的禮物，人只是管理者，為了使各民族和平共存，在必要的情況下，分享土地也成為不得不的選項。

因此，五大族和歐洲移民共同在美洲大陸生活。他們遷到印地安領域，觀察歐洲移民的社會、經濟、政治、信仰，接觸宣教士辦的學校教育。族人一邊說族語，維持傳統漁獵生活，一邊學習英語，和歐洲移民交易或通婚。合則安，不合則戰，彼此的關係總是隨情勢而變化多端。

這是塞闍雅出生的年代。他的族群切羅基族以密西西比河為界，分為東切羅基族及西切羅基族，由於分隔久遠，即使語言相同，也已發展出各自的領導系統及生活型態。英國人估計，東切羅基族的人口大約 1 萬 6,000 人。

第 6 頁

出身及靈感的來源

塞闍雅出生的東切羅基族部落就在現今美國田納西州裡，他的英文姓名是喬治蓋斯，切羅基族名是塞闍雅。父親是切羅基族及歐洲移民的混血，名叫丹尼爾•蓋斯，母親則是純切羅基族人，名叫烏特赫。塞闍雅的父親很早就離家出走，完全是母親烏特赫撫養他們。她用工具及武器和族人交換動物毛皮，再將動物毛皮轉賣給歐洲移民，由於都是搶手貨，生意還算不錯。

小時候，塞闍雅在族人眼中有點無趣，怪怪的，老是想些有的沒的。因為一場打獵意外，導致他一隻腳受傷，膝蓋腫脹不消，從此跛腳，走路一拐一拐的，也就無法和其他小朋友一起玩。於是，當母親在家的時候，他就陪著做生意；當母親外出時，他則幫忙顧家。他生性害羞，話說得不多，好奇心及冒險的念頭卻是一點也不少。

塞闍雅約二十歲的時候，母親帶著他們往南搬到喬治亞州生活，他在那裡開始學習製作銀器的技術。不久後，母親過世，塞闍雅靠著他的藝術天分，製作精美的銀盤、珠寶及花瓶，十分受到歐洲移民顧客的喜愛。客人鼓勵塞闍雅像其他藝術家一樣在自己的銀器作品上簽名，塞闍雅很想，可是他不知道怎麼簽？

第 8 頁

他從小就和母親說切羅基語，從來沒有上過學，也沒有人教他怎麼寫切羅基語。雖然他有四分之一歐洲血統，最後也學會在自己的銀器上簽下英文姓名喬治•蓋斯，但是他常想，如果有一天他簽的是塞闊雅，那會有多好？！他興沖沖地和朋友分享這個念頭，朋友卻澆了他一大盆冷水，叫他不要胡思亂想，打消念頭。那是不可能的。印地安人哪會寫字呢？

可是，塞闊雅忘不了。

他從小就看著母親和歐洲移民交易，也看著族人的土地漸漸被移民佔去，以前打敗其他印地安民族的部落勇士多驍勇善戰，現在根本敵不過移民者的槍炮火藥。塞闊雅心想，這些移民肯定有他們過人之處，尤其是那項會使「樹葉」說話的技巧，一張張黃紙就可以傳達訊息及知識。他想要學起來，也想要族人學起來。他心想：「這樣一來，我們也可以和這些白人平起平坐了！」

塞闊雅還沒來得及仔細研究，北方就響起戰爭的號角。為了土地，克里族和英國聯軍對抗切羅基族和美國聯軍，塞闊雅被徵召擔任偵查兵。在這段日子裡，他不斷看見長官用「一片片樹葉」傳送秘密軍令，也看著同袍捧著「一片片樹葉」讀著念著，就像和它們對話，於是更加確定自己內心的想法。他巴不得戰爭立刻結束，回家繼續研究實驗。終於，一年多後，切羅基族和美國聯軍打敗了克里族和英國聯軍，這場戰爭就此結束。

第 10 頁

引起懷疑恐慌的研究

戰後，回到喬治亞州的塞闊雅已到了應該成家的年紀，他和莎莉•沃特斯結婚，養育剛出生的女兒阿優卡。除了照顧家庭以外，塞闊雅幾乎日日夜夜都和自己的想法及研究為伍。

一開始，他仔細聽族人說話，每聽到一個切羅基語單字，就在樹皮上畫一個符號，很快就累積了上千塊充滿符號的樹皮。「這樣行不通吧？」他心裡想，還有那麼多字要畫，腳邊的樹皮卻已經堆到沒有地方可放，不僅不實用，連他自己都記不住。他得想另一個辦法才行。

然而，部落耆老及族人都被他的投入嚇到，開始出現許多嘲弄、批評及揣測。大家謠傳他精神異常已經生病，否則就是中了敵族的巫術，在召喚黑色魔法要害整個部落。當時，歐洲移民人數也越來越多，剛打勝戰的美國政府要求東切羅基族往西遷到阿肯色州，把東部讓給白人移民居住。塞闊雅一開始不願意，但以為和為貴及土地也可分享的價值觀，讓他和部分族人最後同意了這個要求。他們利用兩年的時間搬到隔壁的阿拉巴馬州。不肯搬遷，堅持留在喬治亞州的族人則認為塞闊雅搬家就代表他和歐洲移民一個鼻孔出氣，搞不好他才是這些白人的走狗，在樹皮上東畫西畫的，就是要欺負自己人。各種不諒解、攻擊的言論於是紛紛出籠，漫天飛舞。

第 12 頁

這些八卦及閒言閒語終於讓妻子莎莉受不了。她害怕自己的丈夫瘋了，一氣之下便把塞闊雅畫滿符號的樹皮一把把地往大火裡。看著多年的心血付之一炬，塞闊雅非常失望沮喪，只有小女兒阿優卡陪在身邊。他默默不語，隔天便騎馬，帶著女兒離家出走，一路沿著阿肯色河北上，準備前往阿肯色州，和西切羅基族一起生活。

第 14 頁

原來，塞闊雅腦中已經有了研究成果！

一改之前的做法，塞闊雅以音節為單位拆解每個切羅基語單字，然後替每個音節製造一個符號，有些符號是從英文借來的，有些則是他自己研發。最後總共整理出 86 個切羅基語音節符號。旅途中，他教阿優卡記這些音節符號。很快地，阿優卡不僅記下了符號，也能拼出或念出父親給她的切羅基語單字。他們父女手上的樹皮都已經說出話來了！這個方法成功了！

塞闊雅滿心歡喜帶著阿優卡一路奔向阿肯色州，希望西切羅基族能接受他的發明。

沒想到，那裡的族人一聽，還是不敢相信他，以為他胡言亂語。族人把父女倆帶到鎮長喬治•羅瑞面前，鎮長於是派一些耆老及勇士組成真相調查委員會，若判定塞闊雅在搞巫術，馬上執行唯一死刑。

第 16 頁

為了證明自己的研究，塞闊雅為真相調查委員會做了兩次示範。第一次，他讓女兒阿優卡留在門外，請委員念幾個切羅基語字，他在樹皮上寫下這些字後，便走出去，換女兒進來。阿優卡一進來，看著爸爸寫的字，輕輕鬆鬆地就唸出這些單字，委員們個個面面相覷，覺得很神奇，卻還是不敢下判斷，擔心這是父女之間的把戲。於是，塞闊雅請委員選定一些年輕人當他的學生，讓他訓練，幾個月後他們再做第二次示範。

這一次，塞闊雅和他的學生們分別站在不同的地方，聽不到彼此說話，也看不到彼此，完全只能靠書信往返，溝通訊息。往返數回之後，在場的真相調查委員會及族人確認他們溝通的訊息，從此信任塞闊雅的發明是真的，既不是怪力亂神，也不是巫術或黑色魔法，而是族人都可以學習的技能。

第 18 頁

塞闊雅的音節符號系統就像火一樣延燒整個切羅基族。

很快的，族人開始學習讀寫；塞闊雅被選為西切羅基族民族議會議員；議會也頒給他一個成就獎章；基督教宣教士撒母耳·沃斯特訂做一台印刷機，準備翻譯出版切羅基語的《聖經》；第一份切羅基民族報《切羅基鳳凰報》發刊；族人甚至翻譯歐洲移民的報紙，讓部落取得最新訊息及知識。許多大家以前認為不可能的事情都在發生。

塞闊雅呢？他不改寡言的性格，全心投入切羅基語書寫符號旅行教學，也開始轉向思考數學數字、農業技術、政府功能，為族群的未來努力。

第 20 頁

眼淚之路及民族內鬥

從歐洲移民的報紙中，他們發現這些移民已經不再是家裡的客人。他們反客為主，要求塞闊雅及西切羅基族人再遷到西邊的奧克拉荷馬州。

塞闊雅堅守以和為貴的原則，和家人及上百戶切羅基族人一起西遷。不過，仍有不少族人留在阿肯色州，甚至留在更東邊的田納西州、北卡羅來納州及喬治亞州。他們心中氣憤，不解為什麼幾年前一起打戰的盟友，竟然不顧他們的貢獻，簽署《印地安人遷移法案》，又逼他們和其他四族搬遷到奧克拉荷馬州。簽署法案的白人總統西奧多·羅斯福說，他雖然不認為好印地安人就是死印地安人，但是八九不離十啦，他也不會多問第十位人品如何，因為最粗野的鄉下人也比印地安人文明多了。

儘管切羅基民族報不斷呼籲，東南部五大族還是被軍方強制送上超過 1,600 公里的西遷之路。

第 22 頁

不准多帶家當、衣服、食物或毯子；不管氣候環境多麼嚴峻，更不管衛生及醫療是否完備，每隔一年，喬克托族、塞米諾爾族、克里克族、奇克索族、切羅基族就分別上路。在這條路上，奇克索失去 5,000 到 6,000 位族人，切羅基族失去 4,000 條人命。對倖存的族人來說，這條西遷之路簡直就是種族屠殺，那是一條真實的『眼淚之路』。

好不容易抵達路的另一端，東切羅基族和西切羅基族團圓，其中包括最早遷過去的塞闊雅一家人。然而，眼淚卻沒有停止。東西兩群反而開始陷入政治惡鬥，爭奪權力及資源。幾名切羅基族人在這場內鬥中喪生，包括民族報第一位主編以及塞闊雅的兒子。

塞闊雅抱著喪子之痛，呼籲和平，呼籲成立聯合政府，不斷協商，希望講同一種語言的切羅基族人可以團結。幾個月後，兩方達成協議。塞闊雅以「西切羅基族領袖」的名義簽署聯合政府法案，要求接受新移民，原諒內鬥期間的傷害。塞闊雅堅持切羅基的傳統價值觀，大自然及土地為所有族群共享，族群和諧才是最大的善。放棄領域就像施捨食物給窮人，真正的切羅基人會願意為了最大的善而吃虧。

當然，不是所有切羅基族人都接受塞闊雅的價值觀。畢竟，歐洲移民總是得寸進尺，一步步把族人逼向更小的角落。未來，在內在外的抗爭對立漸漸浮現。這些也都已經不是年邁的塞闊雅可以控制的了。

第 24 頁

最後的冒險

在他晚年的時候，塞闊雅聽說有一群切羅基族人很早就從喬治亞州南遷到墨西哥，也聽說有一個失傳已久的古老語言。他希望找到這些族人，也希望發現失傳的語言，也許可以研發出適用所有印地安民族的書寫符號。

那將是他生命中最後一段旅程。

當時，塞闊雅年紀已經很大。他和一些年輕人一起出發，途中不小心迷了路。為了不斷糧，塞闊雅讓年輕夥伴去找路，留給他約十二天的存糧，讓他在一個乾燥的洞穴中等待。不料，年輕夥伴們一走，來回就是三個禮拜，雖然找到定居在墨西哥的族人，回到洞穴之後卻已經找不到塞闊雅。幾位年輕人沿著往南的路線搜尋，終於看到老人家用年邁的步伐慢慢的往前走。原來塞闊雅在斷糧前就離開洞穴，所幸路上都有遇到居民接濟，才能走到現在。

第 26 頁

塞闊雅最後抵達墨西哥，找到了族人，但是沒有找到傳說中的古老語言，也沒能說動住在墨西哥的族人隨他回到美國居住。就在回程的途中，年近八十的老人家就此辭世，他被葬在墨西哥。

塞闊雅創造切羅基族書寫符號，讓族人也可以使「樹葉」開始說話。族人記錄傳述自己的歷史，學習歐洲移民的知識，同以具有書寫傳統的民族自稱，和移民平起平坐溝通談判。他活出了印地安切羅基民族的基本價值觀，那就是熱愛和平、分享、關懷及冒險。

切羅基族的「樹葉」說話了，而它傳遞訊息的是和平，不是侵略；是分享，不是佔有；是共存，不是對立；是尊重，而不是歧視。

Rnabaw mkla rmngaw

會說話的葉子

執行單位：原住民族語言研究發展中心

總編輯：Yedda Palemeq 執行長

族語翻譯：蔡光輝（太魯閣語）老師

美術編輯：李齊軒 繪圖師

責任編輯：A'do moco' 研究助理

原住民族委員會版權所有 © 2016

3
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z